

ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА
ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКИХ АКТИВІСТІВ ТА
ПРАВОНАХИСНИКІВ В УКРАЇНІ

АВТОР
ДМИТРО МАЗУРОК, АДВОКАТ
ДЛЯ ЦЕДЕМ

КВІТЕНЬ 2020

ЦЕЙ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАВ МОЖЛИВИМ ЗАВДЯКИ ЩИРІЙ ПІДТРИМЦІ АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ, НАДАНИЙ ЧЕРЕЗ АГЕНТСТВО США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ (АМР США) В МЕЖАХ ПРОЄКТУ «ІНІЦІАТИВА СЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ». ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА (ЦЕДЕМ) НЕСЕ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗМІСТ, ЯКИЙ МОЖЕ НЕ ВІДОБРАЖАТИ ПОГЛЯДІВ АМР США АБО УРЯДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.

ЗМІСТ ОГЛЯДУ

МЕТА ОГЛЯДУ	3
КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ	3
ЯКІ ДАНІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ	3
КОГО АНАЛІЗУЄМО	4
ХТО ПІДТРИМУЄ ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ	6
Донори, які фінансують проєкти українських правозахисних організацій	7
Партнери українських правозахисних організацій	8
ЩО ВІДОМО ПРО НАПАДИ	9
СПІЛЬНІ ДІЇ	11
ЩО НЕ ТАК З КОАЛІЦІЯМИ	12
ЩО ВАРТО РОБИТИ ДЛЯ КРАЩОГО МЕРЕЖУВАННЯ	14
“Позитивні зобов’язання”	14
“Негативні зобов’язання”	14
Принципи співпраці	15
ВИСНОВКИ	17

МЕТА ОГЛЯДУ

Метою аналітичного огляду є представлення узагальнених даних про громадські об'єднання, благодійні організації, коаліції, мережі, правозахисні групи, що здійснюють стратегічний судовий захист та надають адвокаційну підтримку громадським активістам та правозахисникам, які зазнають нападів та переслідувань через свою діяльність в Україні. Для скороченого позначення ми будемо використовувати термін “правозахисна організація” без прив'язки до статусу юридичної особи.

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ

Загалом, автори огляду знайшли **інформацію** про 103 правозахисні організації та 14 коаліцій (платформ, ініціатив тощо), діяльність яких пов'язана із захистом прав людини. Даний перелік не є вичерпним, оскільки не існує загального джерела, в якому перелічені всі українські громадські організації правозахисної спрямованості. Дані будуть доповнюватись і далі, для найбільш повного представлення інформації про колег-правозахисників.

Враховуючи завдання огляду, автори зосередились на виокремлені тих організацій, які:

- здійснюють стратегічний судовий захист;
- або надають адвокаційну підтримку;
- така допомога надається клієнту саме через те, що він є громадським активістом або правозахисником;
- вказана діяльність є одним із пріоритетних напрямів для такої організації.

ЯКІ ДАНІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ

Огляд було обмежено лише даними з відкритих джерел. З одного боку, це вплинуло на обсяг інформації, яку вдалось виявити та проаналізувати. З іншого, — автори сподіваються таким чином показати, як громадські та інші організації розповідають про себе, сформувані незалежне уявлення про їхню роботу.

Так, лише частина організацій опублікувала звіт про свою діяльність із захисту громадських активістів та правозахисників. Деякі організації обмежились лише інформацією про порушення прав людини щодо вказаної категорії осіб. Деякі з правозахисних організацій таку інформацію включили в свої щорічні звіти, звіти щодо виконання окремих грантових проєктів чи окремі тематичні огляди.

Також деякі організації не мають власної Інтернет-сторінки із систематичним викладенням інформації про свою діяльність. Крім того, не всі громадські організації публікують дані про своїх донорів та проєкти, які ними виконуються.

В результаті, серед знайдених українських правозахисних організацій в деталізований опис потрапили організації, які опублікували дані про свою діяльність із захисту громадських активістів та правозахисників або про порушення прав людини вказаної категорії осіб. Також в огляд потрапили ті організації, про діяльність яких автори огляду знайшли інформацію з інших відкритих джерел.

КОГО АНАЛІЗУЄМО

Спираючись на відкриті дані, можна казати про невелику кількість організацій в Україні, які здійснюють стратегічний судовий захист або надають адвокаційну підтримку громадським активістам та правозахисникам. Зокрема, це такі українські правозахисні організації (в алфавітному порядку):

1. [АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МОНІТОРІВ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.](#)
2. [КРИМ SOS](#)
3. [КРИМСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА.](#)
4. [КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР.](#)
5. [ПРАВОЗАХИСНИЙ ЛГБТ-ЦЕНТР “НАШ СВІТ”.](#)
6. [РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ.](#)
7. [УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ.](#)
8. [ЦЕНТР ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД.](#)
9. [ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ “ЗМІНА”.](#)

та міжнародні, що представлені в Україні:

10. [FREEDOM HOUSE В УКРАЇНІ.](#)
11. [AMNESTY INTERNATIONAL UKRAINE.](#)

Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів була створена в 2010 році після ліквідації Управління моніторингу дотримання прав людини Міністерства внутрішніх справ України. Основними сферами діяльності Асоціації є моніторинг, експертна робота та адвокація. Серед своїх основних досягнень Асоціація [зазначає](#) розробку мобільного додатку “Порадник «Поліція під контролем»” у 2015 році, моніторингову кампанію “Поліція під контролем” 2017 року. Асоціація регулярно [публікує](#) аналітичні матеріали, в яких висвітлює різні аспекти діяльності правоохоронної системи. Зокрема, це інформаційний бюлетень Асоціації; інформаційний бюлетень про реформу органів правопорядку в Україні; моніторингові звіти щодо переслідувань активістів, правозахисників та журналістів в Україні; дослідження та посібники з окремих питань дотримання прав людини.

Крим SOS [зосереджує](#) свою роботу в трьох напрямках: деокупація Криму та реінтеграція півострова, допомога внутрішньо переміщеним особам, а також підтримка постраждалих внаслідок збройних конфліктів та Революції Гідності. Організація підтримує роботу інформаційного центру “[QirimInfo](#)” з метою моніторингу та оперативного розповсюдження новин про Крим. За допомогою своїх партнерів організація створила та постійно оновлює [інтерактивну карту](#) порушень прав людини в Криму. Також організація публікує [дайджест](#) щодо ситуації з правами людини в Криму.

Кримська правозахисна група є ініціативою представників правозахисних організацій для сприяння дотриманню і захисту прав людини в Криму. Вона розпочала свою діяльність в 2015 році і з тих пір збирає та аналізує інформацію про ситуацію з правами людини в Криму. Також, інформує органи влади України, міжнародні організації, засоби масової інформації про виявлені порушення; сприяє захисту прав людини і дотриманню норм міжнародного права. На сайті організації регулярно публікуються [новини](#) з означеної

тематики, [результати моніторингу](#) реагування окупаційної влади на пандемію COVID-19, доступу до українського мовлення на півострові, дотримання прав людини в Криму.

Кримськотатарський ресурсний центр створений у 2015 році. Свою діяльність Центр зосереджує на [моніторингу](#) порушення прав людини в окупованому Криму, інформування про ситуацію в Криму, залученні правової, соціальної та гуманітарної допомоги для політичних в'язнів та членів їхніх сімей. Також Центр регулярно [публікує](#) аналітичні матеріали, в тому числі з питань [переслідування](#) громадських активістів у Криму. В лютому 2020 року у співпраці з іншою громадською організацією Центр [провів](#) вже другий благодійний музичний фестиваль "Songs for Freedom" на підтримку дітей політв'язнів Криму. Ба більше, Центр [започаткував](#) міжнародну адвокаційну кампанію та рух солідарності з кримськотатарським народом #LIBERATECRIMEA. Метою кампанії є підвищення обізнаності та поінформованості українців та міжнародної спільноти про ситуацію на окупованому півострові і вияв солідарності з тими, хто чинить опір окупації і цим ставить під загрозу своє життя.

Правозахисний ЛГБТ-центр "Наш світ" був створений у Луганську в 1998 році як громадська незалежна група активістів. [Метою](#) діяльності Центру є захист прав та свобод людини щодо лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів (ЛГБТ) в Україні і поліпшення правового захисту ЛГБТ, протидія дискримінації людей за ознакою "СОГІ", поліпшення ставлення суспільства до гомосексуальності і людей гомосексуальної орієнтації, боротьба проти гомофобних і трансфобних настроїв у суспільній свідомості. Серед іншого, Центр здійснює [моніторинг](#) дотримання прав людини щодо ЛГБТ і публікує періодичні [звіти](#), надає первинну правову допомогу і консультує жертви дискримінації та дій на ґрунті ненависті. Одним з головних напрямів Центру є протидія мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті, жертвами чого часто стають ЛГБТ-активісти.

Регіональний центр з прав людини є громадською організацією, що займається виключно юридичними проблемами, пов'язаними з окупацією Криму. Центр підтримує роботу аналітичного порталу "[Кримський прецедент](#)", де регулярно публікуються матеріали з різних аспектів окупації Криму. Також адвокати Центру [ведуть справи](#) в Європейському суді з прав людини, Комітеті з прав людини ООН та Міжнародному Кримінальному Суді

Основними [напрямами](#) діяльності **Української Гельсінської спілки з прав людини** є надання правової допомоги, моніторинг дотримання прав людини, інформування про факти порушень, здійснення досліджень, проведення освітніх заходів, а також розвиток і підтримка мережі правозахисних організацій. На даний момент УГСПЛ підтримує роботу 22 [приймалень](#) у 19-ти областях. З метою надання правової допомоги жертвам порушень прав людини у справах, які мають стратегічне значення у 2004 створений [Центр стратегічних справ](#). Також, у складі Спілки працює [аналітичний, адвокаційний та освітній](#) відділи. Зусиллями юристів УГСПЛ був створений [чат-бот](#), який допомагає скласти заяви про стягнення аліментів. Онлайн-помічник розрахований на жінок, які самостійно виховують дітей до 18 років.

Центр громадянських свобод заснований у 2007 році для просування цінностей прав людини. Своїми основними завданнями Центр бачить: сприяння реалізації реформ, пов'язаних із забезпеченням прав людини; запровадження громадського контролю за діями правоохоронних органів, суддів, органів місцевого самоврядування; документування випадків політичних переслідувань в Криму та міжнародних злочинів на Донбасі, а також просвітницьку діяльність. Центр координує низку правозахисних проєктів, це: [Київська школа прав людини та демократії](#), [Ініціатива громадського спостереження ОЗОН](#), [Правозахисний порядок денний](#), [Євромайдан SOS](#) та кампанія "[LetMyPeopleGo](#)".

Також Центр публікує [аналітичні матеріали](#) та [інфографіки](#) з різних аспектів прав людини. На сайті Центру можна знайти велику кількість [звітів](#), як щодо діяльності самого Центру, так і моніторингу мирних зібрань, міжнародних злочинів в ході війни на Донбасі, порушення прав ЛГБТ, політичних переслідувань в окупованому Криму тощо.

Центр прав людини “Зміна” працює у сфері захисту свободи слова, свободи пересування, протидії дискримінації, запобігання катуванням та жорсткому поводженню, боротьби з безкарністю, підтримує правозахисників і громадських активістів на території України, включаючи окупований Крим, а також захищає осіб, які потерпіли в результаті збройного конфлікту в Україні. Основними інструментами роботи Центру є інформування, освіта, моніторинг та аналітика. На сайті Центру можна знайти [заяви](#) з різних питань дотримання прав людини, які привертають увагу суспільства та органів державної влади до конкретних проблем та підказують шлях до їх вирішення. Крім того, Центр регулярно [публікує](#) аналітичні доповіді, наприклад, щодо становища правозахисників та громадських активістів в Україні у 2019 році, практики фіксації та розслідування катувань у місцях несвободи, “Кримський альбом. Історії правозахисників” тощо.

Freedom House в Україні є українським осередком міжнародної правозахисної організації, діяльність якої спрямована на захисті прав людини та просування демократичних змін з фокусом на політичні права та громадянські свободи. Найвідомішим продуктом Freedom House є [дослідження](#) рівня свободи у світі. Наразі, Freedom House в Україні допомагає в реалізації таких ініціатив: “Підтримка зусиль союзників із захисту прав ЛГБТІ+”, “Підтримка захисників свободи вираження в Україні у часи конфлікту”, “Громадський контроль за органами безпеки в Україні”, “Захист та розширення громадянського суспільства в Україні” та “Об’єднанні в боротьбі з насильством на ґрунті ненависті в Україні”. Крім того, Freedom House в Україні є співзасновником Коаліції на захист громадянського суспільства в Україні.

Amnesty International Ukraine є українською частиною всесвітнього руху за права людини. Їхня діяльність [зосереджена](#) на розслідуванні порушень та зловживань, спонуканні урядів та корпорацій дотримуватись своїх зобов’язань, поширенні реальних історій для мобілізації людей на захист прав людини, а також покращенні доступу людей до їхніх прав через освіту. Організація [публікує](#) різноманітні звіти та дослідження. Наприклад, “Права людини в Україні в 2019 році”, “Тебе не існує” про свавільні затримання, насильницькі зникнення та тортури на Сході України, “Крим у п’ятні. Придушення незгоди”, “«Євромайдан». Порушення прав людини під час протестів в Україні” тощо.

ХТО ПІДТРИМУЄ ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Згідно з даними, представленими на сайтах вказаних вище українських правозахисних організацій, вони отримують підтримку від 54 різних іноземних урядів, фондів та організацій. Деякі донори надають грантову підтримку безпосередньо українським громадським організаціям, деякі — діють через інші міжнародні організації, представлені в Україні. Також українські правозахисні організації зазначають про 23 партнерів, як українських, так і міжнародних, що допомагають їм в реалізації грантових проєктів.

Автори огляду припускають, що кількість донорів та партнерів українських правозахисних організацій, які захищають громадських активістів та правозахисників, значно відрізняється від даних, представлених в огляді. Не всі громадські організації ретельно публікують інформацію про свої проєкти, донорів, які надають фінансування, та партнерські організації, які їм допомагають. Деякі донорські проєкти вже припинились. Разом з тим, для цілей огляду, можна орієнтуватись на наступний перелік.

ДОНОРИ, ЯКІ ФІНАНСУЮТЬ ПРОЄКТИ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).
2. Вестмінстерська фундація за демократію.
3. Генеральний Директорат Європейської Комісії з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги (ЕЧНО).
4. Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією.
5. Європейський фонд за демократію.
6. Європейський центр захисту прав ромів.
7. Інститут відкритого суспільства (The Open Society Institute (OSI-Budapest)).
8. Інститут сталих спільнот/Мережа громадянської дії в Україні (UCAN).
9. Канадський Фонд підтримки місцевих ініціатив.
10. Кімонікс Інтернешнл Інк.
11. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні.
12. Міжнародна кліматична ініціатива (МКІ).
13. Міжнародний фонд "Відродження".
14. Міністерство закордонних справ Королівства Нідерландів (MATRA).
15. Національний фонд підтримки демократії (National Endowment for Democracy).
16. Норвезька рада у справах біженців (NRC).
17. Норвезький Гельсінський комітет.
18. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).
19. Польська Гельсінська фундація за права людини (Polish Helsinki Foundation for Human Rights).
20. Польсько-українська фундація співпраці.
21. Посольство Великої Британії в Україні.
22. Посольство Королівства Нідерландів в Україні.
23. Посольство Королівства Норвегії в Україні.
24. Посольство Литовської Республіки в Україні.
25. Посольство Республіки Болгарія в Україні.
26. Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні.
27. Посольство Федеративної Республіки Німеччина в Україні.
28. Посольство Французької Республіки в Україні.
29. Посольство Чеської Республіки в Україні.
30. Посольство Швейцарської Конфедерації в Україні.
31. Представництво Європейського Союзу в Україні.
32. Представництво Європейської Комісії в Україні.
33. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН).
34. Рада Європи.
35. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).
36. Уряд Канади через Департамент закордонних справ, торгівлі та розвитку (DFATD).
37. Федеральне міністерство Німеччини з питань довкілля, охорони природи і ядерної безпеки (BMU).
38. Фонд "Східна Європа".
39. Фонд Tides (США).

40. Фонд з прав людини Міністерства закордонних справ Нідерландів.
41. Фонд прав людини посольства Королівства Нідерландів в Україні.
42. Фонд Чарльза Стюарта Мотта.
43. Фундація “Відкрите суспільство”.
44. Фундація Будинку прав людини (Human Rights House Foundation).
45. Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA).
46. Швейцарський офіс співробітництва в Україні.
47. ACTED.
48. Black Sea Trust for Regional Cooperation (BST).
49. Global Communities.
50. Institute for European Politics (Берлін).
51. Internews Network.
52. Microsoft Ukraine.
53. Oxfam Novib.
54. Robert Bosch Stiftung GmbH.

ПАРТНЕРИ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Благодійна організація “Фонд милосердя та здоров’я”.
2. Громадська організація “Всеукраїнський рух “Сила права”.
3. Громадська організація “Інститут політичної освіти”.
4. Громадська спілка “Мережа правового розвитку”.
5. Естонський інститут прав людини (EIHR).
6. Євромайдан SOS.
7. Європейський фонд за демократію (European Endowment For Democracy).
8. Київська незалежна медіа-профспілка України.
9. Лейденський університет.
10. Меджліс кримськотатарського народу.
11. Міжнародний республіканський інститут (International Republican Institute).
12. Московська Гельсінська Група.
13. Національна асамблея інвалідів.
14. Організація “People in Need”.
15. Правозахисний центр “Весна”.
16. Релігійно-Інформаційна Служба України (PICU).
17. Українська Асоціація “Міжнародна Амністія” (Amnesty International).
18. Український інститут публічної політики.
19. Фонд Фрідріха Науманна за Свободу.
20. Центр сучасних інформаційних технологій та візуальних мистецтв.
21. Carnegie Europe.
22. Estonian Development Cooperation.
23. The Netherlands Institute for World Research (WOTRO).

ЩО ВІДОМО ПРО НАПАДИ

Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів до жовтня 2019 року регулярно публікувала звіти про переслідування активістів, правозахисників та журналістів в Україні. В цих звітах Асоціація детально описує кожен випадок з коротким аналізом ситуації та посиланням на джерело інформації. До прикладу, можна навести напад на Олега Цвілого. 4 жовтня 2019 року правозахисника та його дружину заарештували біля їхнього дому, одягли наручники та обшукали (без дозволу суду), вилучили телефони та ключі від квартири. Олега одразу почали бити і, без пояснень, затагли на восьмий поверх до його квартири. Під приводом обшуку в нього вилучили велику кількість носіїв інформації, в тому числі записи в блокнотах, де був матеріал стосовно тортур в українських колоніях, неналежного утримання ув'язнених та незаконної діяльності адміністрацій різних пенітенціарних установ. Згодом, все незаконно вилучене майно вдалось повернути через скаргу до слідчого судді.

Крим SOS регулярно [повідомляє](#) про долю кримських політв'язнів, яких незаконно переслідує російська окупаційна влада. Серед таких жертв є імам Расім Дервішев, Юрій Примов, Рустем Ваїтов, Іван Бондарець, Валерій Ващук, Василь Черниш та багато інших громадян України.

Кримська правозахисна група [звітує](#) про незаконне позбавлення свободи щонайменше 82 осіб в рамках політично мотивованих кримінальних справ за час окупації Криму з 2014 по 2018 роки. В повідомленні правозахисної організації не вказується, що кримінальне переслідування відбувалось через правозахисну діяльність жертв переслідування. Однак, аналізуючи конкретні приклади, можна дійти висновку, що принаймні частина жертв постраждала через свій громадський активізм та правозахисну діяльність.

Кримськотатарський ресурсний центр [доповідає](#) про 493 випадки порушення права на справедливий суд в окупованому Криму за 2019 рік. Вказані випадки стосувались фігурантів справ: “Хізб ут-Тахрір”, “Веджіє Кашка”, “26 лютого”, “українських диверсантів”, “кримськотатарських підприємців”, інших політв'язнів, учасників одиночних пікетів, кримськотатарських та українських активістів.

Правозахисний ЛГБТ-центр “Наш світ” у звіті за 2019 рік [вказує](#), що насильство з боку праворадикальних угруповань залишається болючою проблемою для українських ЛГБТ-організацій та окремих активістів. Ситуація у цій сфері не зазнала суттєвих змін порівняно з кількома попередніми роками. Праворадикальні організації не знижують рівень своєї гомофобної агресії, а правоохоронні органи не роблять кроків для ефективного вирішення цієї проблеми. Зокрема, правозахисна організація вказує на збільшення нападів на ЛГБТ-центри, окремі заходи, активістів, а також перешкоджання проведенню мирних акцій. Якщо у 2017 році було зафіксовано 8 таких випадків, а у 2018 — 19, то у 2019 році — вже 24 напади.

Регіональний центр з прав людини [зазначає](#) про випадки змушення кримських активістів покинути територію півострова і заборону їм в'їзду до Криму з боку Російської Федерації. Таке втручання в права людини здійснюється як покарання за проукраїнську позицію і є інструментом стримування. Найбільш відомими є приклади лідерів кримськотатарського руху М. Джемільєва і Р. Чубарова.

Українська Гельсінська спілка з прав людини [звітує](#) про надання правової допомоги 635 активістам у 2018 році. Серед справ, якими займалися юристи Центру стратегічних справ УГСПЛ були напади на активістів Віталія Устименка, Олега Михайлика, Миколи Бичка, захист прав азербайджанського журналіста Фікрата Гусейнова, незаконні затримання та

побиття активістів біля Верховної Ради України 3 березня 2018 року, незаконні затримання представників молодіжного руху “Екологічна платформа” у січні 2018 року, справа захисників озера “Качине” в м. Києві.

Центр громадянських свобод у звіті про свою діяльність за 2019 рік **зазначає** про більш ніж 70 випадків різних форм тиску та переслідування представників громадянського суспільства по всій країні. На інтерактивній **мапі**, яка дозволяє відстежувати хід розслідування нападів та інших видів переслідувань на громадських активістів, на час складання огляду, позначено 104 інцидента, які зафіксовано з січня 2019 року.

Центр прав людини “Зміна” в аналітичній доповіді за 2019 рік, підготовленій разом з Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Truth Hounds, **вказують** на 83 випадки застосування насильства проти громадських активістів та правозахисників. Трьома найризикованішими видами діяльності автори звіту називають: захист прав ЛГБТ (22 випадки), антикорупційну діяльність (15 випадків) та протидію незаконному будівництву (14 випадків).

Freedom House Ukraine у своєму звіті щодо рівня свободи в Україні в 2019 році **зазначає** про триваючі напади та утиски журналістів, активістів та груп меншин, включаючи ромське населення та людей ЛГБТ. Як зазначається у звіті, “останніми роками неурядові організації стикаються зі зростаючою загрозою насильства. Причому винні особи рідко притягуються до відповідальності. У червні 2019 року п’ятеро чоловіків були засуджені за напад на антикорупційну активістку Катерину Гандзюк, котра проводила моніторинг діяльності поліції у Херсоні. Разом з тим активісти продовжують вимагати від влади розслідувати, хто замовив напад, та притягнути їх до відповідальності”.

Amnesty International Ukraine у своїх дослідженнях та публікаціях систематично висвітлює приклади переслідування громадських активістів та правозахисників. Аналізуючи дотримання прав людини в окупованому Криму, Amnesty International Ukraine **описує** ситуацію кримського активіста Ільмі Умерова, який став жертвою утисків з боку служб безпеки. Йому висунули звинувачення згідно з російським законодавством про боротьбу з екстремізмом. Amnesty International визнала Ільмі Умерова в’язнем совісті під час його примусової ізоляції в психіатричній установі, яку можна сприймати як каральний захід за його політичний активізм, та закликала негайно та безумовно звільнити його та припинити будь-які кримінальні провадження проти нього. AI вважала в’язнем совісті і Ахтема Чийгоза, якого ув’язнили та судили винятково через його мирний політичний активізм і протистояння російській окупації та анексії Криму. Також доповідається про насильницьке зникнення кримськотатарського активіста Ервіна Ібрагімова — колишнього депутата Бахчисарайської міської ради, члена Світового конгресу кримських татар (міжнародної організації, утвореної після анексії півострова Росією в 2014 році з метою захисту прав кримських татар та їхньої культурної спадщини). AI наводить приклади цькування та погроз кримінальним переслідуванням кримським адвокатам, які захищають активістів та правозахисників в Криму. Крім того, AI **надає** інформацію про свавільні затримання, насильницькі зникнення та тортури на Сході України. Серед жертв є громадські активісти.

Вивчивши повідомлення правозахисних організацій можна дійти певного висновку, щодо агентів переслідування. У більшості — це інші громадяни, які не перебувають у безпосередньому зв’язку з державою. Значно менше повідомлень про побиття чи залякування громадських активістів та правозахисників, наприклад, поліцейськими, працівниками прокуратури тощо. Звісно, це не в якому разі не знімає відповідальності з держави за забезпечення правопорядку в країні, захист від посягань на життя чи поганого поводження та ефективне розслідування нападів. Однак таку специфіку необхідно враховувати під час формування та реалізації правозахисної стратегії.

СПІЛЬНІ ДІЇ

В різні часи в Україні існували різноманітні альянси, союзи, коаліції, об'єднання, ініціативи, платформи, федерації, форуми тощо. Українське громадянське суспільство має велику історію спільних дій на захист прав людини, покращення життя суспільства, вирішення конкретних завдань. До прикладу, у 2012 році на **конкурс** Фонду “Східна Європа” в рамках Програми локальних грантів ініціативи “Об'єднуємося заради реформ!” були подані грантові заявки 61 коаліції, що об'єднали 299 організацій громадянського суспільства. На даний час у вільному доступі є інформація про невелику кількість коаліцій громадських організацій правозахисної тематики. Зокрема, це:

- **ПЛАТФОРМА “ПРАВЗАХИСНИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ”**, яка є неформальною коаліцією правозахисних організацій, що займаються вирішенням системних проблем законодавства та практики для захисту фундаментальних прав людини. Учасниками Платформи виступають 9 громадських організацій.
- **КОАЛІЦІЯ “НА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ДОНБАСІ”** створена за ініціативи ГО “Суспільна служба правової допомоги” і об'єднує 15 громадських організацій. Метою коаліції є ефективна допомога місцевим мешканцям та ВПО, захист їхніх прав, надання необхідної правової та психологічної допомоги, налагодження дієвого діалогу з органами влади для вирішення нагальних проблем громад.
- **КОАЛІЦІЯ “СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАРАДИ МИРУ НА ДОНБАСІ”**, яка є неформальною спілкою 17 громадських правозахисних організацій та ініціатив задля узгодженого документування порушень прав людини, допущених в ході збройного конфлікту на сході України.
- **КОАЛІЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ.**
- **РЕГІОНАЛЬНА КОАЛІЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ НА 2016-2020 РОКИ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.**
- **ВСЕУКРАЇНСЬКА КОАЛІЦІЯ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**, яка налічує 31 організацію-члена. Місією коаліції є спільна діяльність, направлена на протидію торгівлі людьми, запобігання нерегульованій міграції та захист прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми.
- **КОАЛІЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРАВЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ “ПРОТИ КАТУВАНЬ”**. Вона об'єднала 12 громадських організацій з метою боротьби з катуваннями та поганим поведінням в Україні, з безкарністю тих, хто скоїв ці злочини, та надання правової, медичної, психологічної, реабілітаційної та іншої допомоги жертвам цих злочинів та їхнім сім'ям, а також створення умов для запобігання такому поведінню.
- **КОАЛІЦІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ “ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ”**. Вона об'єднує 18 громадських організацій для сприяння дотриманню прав дитини в Україні.
- **КОАЛІЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ ОПІКУЮТЬСЯ ПИТАННЯМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ**, у тому числі — внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, до якої входять 8 учасників.

- **НАЦІОНАЛЬНА АСАМБЛЕЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ**, яка об'єднує 117 громадських організацій з метою захисту прав осіб з інвалідністю, включення їх в життя суспільства, участі в формуванні та реалізації державної політики у сфері інвалідності.
- **КОАЛІЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСОВИХ БАР'ЄРІВ У СПРАВАХ ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ**. Вона була створена вісьмома громадськими організаціями з метою проведення спільної адвокаційної кампанії за зниження судового збору та скасування сплати авансового внеску у виконавчих провадженнях у справах про доступ до публічної інформації.
- **МЕРЕЖА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ "Захисти"**. Дана ініціатива створена громадською організацією "Рух "Визволення" за підтримки Української Гельсінської спілки з прав людини, Тернопільської правозахисної групи та адвокатів-волонтерів. Метою діяльності мережі є адвокаційна підтримка громадських активістів для запобігання та протидії нападам на них.
- **САЙТ-ПЛАТФОРМА "СВОЇ ЛЮДИ"**. Проєкт виконується за підтримки проєкту USAID "Медійна програма в Україні", що реалізується міжнародною організацією Internews. Метою платформи є підвищення правової спроможності журналістів і громадських активістів в регіонах, пошук юристів, які готові допомогти активістам та громадським організаціям.
- **ПРОЄКТ "ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ АКТИВІСТІВ"**. Даний проєкт був створений Асоціацією українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів спільно із Мережею колективної безпеки "Захисти". Метою проєкту є збір інформації про випадки тиску на активістів та журналістів, поширення моніторингових звітів, впровадження digital-інструментів, які допомагатимуть громадським активістам в питаннях безпеки та проведення освітніх заходів. На жаль, з жовтня 2019 року нових моніторингових звітів щодо переслідувань активістів, правозахисників та журналістів в Україні на сайті проєкту та Асоціації УМДПЛ не опубліковано.
- **КОАЛІЦІЯ НА ЗАХИСТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**. Вона об'єднує 60 громадських організацій, окремих осіб і була створена через необхідність спільних дій для скасування дискримінаційного закону, який запровадив електронне декларування статків для громадських активістів та громадян, які залучаються до здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням, протидією корупції. Після успішної перемоги і скасування закону, мета коаліції трансформувалась. На даний час вона визначена як "створення майданчика, який допоможе громадянському суспільству (правозахисникам, активістам, журналістам та іншим) з усієї України обмінюватися інформацією та спільно реагувати на напади та тиск з боку влади, силових органів та екстремістських груп".

ЩО НЕ ТАК З КОАЛІЦІЯМИ

Виявляється, в Україні доволі низький рівень взаємодії та комунікації між громадськими організаціями. Так, за **даними** "Європейської дослідницької асоціації" станом на 2018 рік лише 34% з опитаних громадських організацій реалізовували два останні проєкти у коаліції або співробітництві з іншими недержавними організаціями (НДО). З'ясувалось, що організації не шукали собі партнерів або не вступали в коаліцію через те, що вважають свою діяльність занадто унікальною (22% опитаних) або через брак коштів, якими можна було б поділитися (12%) чи впевненість у власних силах (10% опитаних).

Відповідаючи про причини слабкої взаємодії з іншими організаціями респонденти також зазначали про:

- негативний досвід спільних дій;
- брак інформації про можливих партнерів;
- страх конкуренції;
- відсутність реальної діяльності партнерів (“паперові” НДО);
- боротьбу партнера за лідерство в коаліції;
- використання коаліції для отримання більшого фінансування;
- використання коаліції для лобювання “своїх” теми;

Більше того, представників громадських організацій запитали про майбутні перспективи розвитку їх організацій. Виявилось, що найменші сподівання вони покладають на “створення коаліцій із іншими НДО”. Для порівняння, важливішим за це респонденти вважають:

- поширення інформації про діяльність їхніх НДО в Україні (93% опитаних);
- навчання представників НДО за вузькоспеціалізованими темами (92%); та
- збільшення кількості членів організації (87%).

Коли респондентів запитали про можливі перешкоди, що можуть завадити організації у майбутньому, лише 5% сказали, що “невміння налагодити комунікацію з іншими НДО” є загрозою розвитку їхніх організацій. В інтерв’ю представники організацій також вказували на конфлікти між активістами, які заважають спільній роботі.

Разом з тим, розмірковуючи над діями, які могли б допомогти вирішенню проблем, з якими стикаються громадські організації, респонденти, серед іншого, вказали на необхідність:

- проведення ярмарків або форумів громадських організацій з неформальним обміном досвідом і представленням результатів діяльності (41% опитаних);
- створення відкритого порталу громадських організацій з описом діяльності за програмами, повної бази даних про проекти (36%).

Експерти дослідження зазначили, що представники громадських організацій потребують навчання з налагодження комунікації та взаємодії з іншими НДО. Тобто, як створювати коаліції та мережі НДО, які мають спільний інтерес. Як робити спільні коаліційні проекти для передачі досвіду від досвідчених організацій до молодих.

Дані іншого [дослідження](#), проведеного “Інститутом міста” в рамках проекту “Створення мережі НУО, що працюють у сфері децентралізації у Західній Україні”, свідчать про те, що переважна частка опитаних громадських активістів працює локально та одинично. Близько 62% активістів здійснюють вплив у своїх населених пунктах, де проживають. Водночас, лише 19% опитаних діють на загальнонаціональному рівні.

Крім того, вирішуючи проблеми локального значення, 72% респондентів роблять це самостійно, 32% — залучають місцевих партнерів, а 18% — партнерів з інших міст. Працюючи над регіональними проблемами, 30% опитаних діють самостійно, 18% — залучають місцевих партнерів, а 24% — партнерів з інших міст.

Автори дослідження зазначають про низький рівень взаємодії між громадськими активістами. На їх думку, це може бути через необізнаність про діяльність інших громадських об’єднань, небажання спільно працювати, конфлікт інтересів або ж відсутність якісних інструментів взаємодії.

ЩО ВАРТО РОБИТИ ДЛЯ КРАЩОГО МЕРЕЖУВАННЯ

Використовуючи мову Європейського суду з прав людини, можна сказати, що громадські організації мають дотримуватись своїх “позитивних” та “негативних” зобов’язань, якщо мають бажання розвивати спільні проекти з іншими членами громадського сектору. Зрозуміло, що дані терміни ми вживаємо в лапках, оскільки таких зобов’язань правозахисні організації юридично не мають. Однак, саме в такому сенсі слід враховувати, що необхідно робити, а чого уникати для побудови партнерської мережі.

“ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ”

Перша група “зобов’язань” — це те, над чим слід працювати та активно впроваджувати. Наведені для прикладу дослідження показали очевидне — люди хочуть довіряти своїм партнерам. Узагальнюючи відповіді респондентів можна стверджувати, що довіра — це основа будь-якого мережування.

В якості орієнтиру для побудови довіри, спираючись на вже згадані дослідження, можна вказати на наявність спільних цілей та цінностей. Більше того, вони мають не просто бути в організації, але й транслюватися через її діяльність. І ще складніше, вони мають бути зрозумілі партнерам. Адже опитані представники громадських організацій вказують на важливість однакового рівня вимог до якості своєї роботи і ефективної комунікації між партнерами.

Також, запорукою довіри є наявність позитивного досвіду спільної взаємодії: коли співпраця була комфортною для обох партнерів, організації використовували схожі інструменти та підходи до вирішення завдань.

Взагалі, спільна сфера діяльності, схоже, є відправною точкою для початку партнерства. Важлива також поява “гравця”, який перший приймає на себе відповідальність за розв’язання певної проблеми. Як вказують описані дослідження, відсутність якісних інструментів взаємодії спонукає організації до пошуку платформи, яка могла б набути функцій консолідатора. Так з’являються коаліції.

“НЕГАТИВНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ”

Друга група “зобов’язань” — це те, від чого слід утриматись в своїй діяльності. Щоб партнерство відбулось та було стабільним не можна:

- Мовчати про свою роботу. Коли немає у вільному доступі детальної інформації про діяльність організації, про цілі, завдання та плани, партнери не можуть знайти для себе одnodумця, хоча він десь і є. Наявність даних про роботу також важлива, щоб організацію не сплутали з “паперовою” НДО, яка не здійснює реальної діяльності.
- Конкурувати за ресурси. Правозахисні організації, без сумніву, діють в умовах обмежених ресурсів і, певною мірою, конкурують за гроші донорів. Однак, не слід забувати, що єдиним завданням є захист прав людини і це “виносить за скобки” будь-яку конкуренцію.
- Боротися за лідерство в коаліції. Всі правозахисні громадські організації роблять спільну важливу роботу. Всі рівні серед рівних. В такій атмосфері можлива лише “боротьба” за ідеї та підходи, а не посади та регалії.
- Використовувати коаліцію для отримання більшого фінансування. Опитані представники громадських організацій вказували на спроби залучити їх до коаліції,

щоб була можливість претендувати на більше фінансування, а не для того, щоб вирішити більше коло завдань.

- Використовувати коаліцію для лобювання “своїї” теми. Очевидно, що “проблема”, над якою працює коаліція має об’єднувати всіх партнерів. Якщо немає єдності, немає і коаліції.

ПРИНЦИПИ СПІВПРАЦІ

В далекому 2004 році Євген Захаров, директор Харківської правозахисної групи, опублікував статтю “**Завдання, функції, права і принципи діяльності правозахисних організацій**” в якій докладно сформулював:

- загальні принципи діяльності правозахисних організацій;
- принципи взаємовідносин з інституціями громадянського суспільства, політичними партіями, державними органами та органами місцевого самоврядування; та
- принципи співпраці спільноти правозахисних організацій.

Третій блок якнайкраще підходить до теми спільної діяльності громадських організацій на захист громадських активістів та правозахисників в Україні. Тому, користуючись нагодою, автори даного аналітичного огляду хочуть процитувати ці принципи співпраці спільноти.

1. Солідарність. Правозахисні організації будують взаємовідносини між собою на засадах взаємної довіри, взаємоповаги, взаємодопомоги. Дії або бездіяльність правозахисної організації не повинні завдавати шкоди іншим організаціям. Правозахисна спільнота не може існувати, якщо ці риси спільної роботи втрачені. Якщо довіра поміж окремими правозахисними організаціями і повага одне до одного зруйновані, то майбутнє правозахисної спільноти є сумним, їй загрожує розвал.
2. Рівність. Усі члени спільноти мають бути рівними в формуванні стратегії, її розвитку, формуванні її поточних планів, прийнятті рішень, доступі до інформації про спільну діяльність, в праві обирати і бути обраними до координаційних органів.
3. Незалежність. Правозахисні організації є незалежними від спільноти у своїх діях. Правозахисні організації не можуть втручатися у внутрішні справи одне одного.
4. Врахування індивідуальних інтересів правозахисних організацій та правозахисної спільноти в цілому. Правозахисна спільнота має розвиватися за формулою “Сильні члени – сильна спільнота”. Кожен спільний проєкт має сприяти розвитку його учасників, а проєкти правозахисних організацій мають сприяти розвитку спільноти.
5. Чесна конкуренція. Необхідним є усвідомлення того, що правозахисні організації знаходяться в конкурентних взаємовідносинах одна з одною. Але при цьому має бути усвідомлення, що будь-яка організація є одночасно і партнером. У спільноті бажано будувати взаємовідносини таким чином, щоб конкурентні стосунки не позначалися на спільній діяльності та її принципах, зазначених тут. Для цього необхідно інформувати про свої майбутні плани, узгоджувати їх та свої конкретні дії і домовлятися про участь/неучасть в грантових конкурсах і програмах, а також розвивати мережеві проєкти з максимальним залученням членів спільноти.
6. Відповідальність. Цей принцип означає дотримання правозахисною організацією взятих на себе зобов’язань перед іншими організаціями, дотримання домовленостей.

7. Несумісність правозахисту з бізнесом. Зрозуміло, що недержавна організація не може вести діяльність, пов'язану з отриманням прибутку. Проте члени організації можуть вести таку діяльність як приватні підприємці чи працюючи за сумісництвом найманими працівниками в бізнес-інституціях. У таких випадках вони не повинні вести діяльність, спрямовану проти інтересів жертви порушення прав людини.
8. Вирішення конфліктів всередині спільноти. Цей принцип означає, що у випадку виникнення спірних питань, колізій і конфліктів поміж правозахисними організаціями вони зобов'язані намагатися зняти ці конфлікти шляхом діалогу і досягнення компромісу всередині спільноти, щоб не завдавати шкоди її репутації.
9. Доброзичливість, толерантність, повага до позиції меншості. Бажано, щоб у правозахисній спільноті панувала доброзичлива атмосфера, а спільні рішення ухвалювалися переважно консенсусом.
10. Скрамність. Цей принцип означає, що правозахисні організації мають використовувати фінансові, матеріальні, людські, природні ресурси максимально ефективно та економно, спрямовуючи їх переважно на реалізацію статутних цілей та підтримання належної ресурсної спроможності.

ВИСНОВКИ

Даний аналітичний огляд присвячений правозахисним організаціям, які здійснюють стратегічний судовий захист чи надають адвокаційну підтримку громадським активістам та правозахисникам в Україні. Автори огляду намагались дізнатись про їхню діяльність, джерела фінансування та приклади спільних дій на захист прав людини.

Основним обмеженням під час огляду було використання лише відкритих джерел. Це дало змогу побачити ситуацію очима стороннього спостерігача і сформувані незаангажовані висновки. По-перше, автори стикнулися з відсутністю необхідної інформації. Дуже незначна частина правозахисних організацій системно розповідає про свою діяльність, оновлює дані про свої проекти та джерела фінансування. Схоже, що таку зовнішню комунікацію можуть собі дозволити лише “великі” гравці. Скоріш за все, це пов’язано з браком ресурсів, бо розповісти є що. По-друге, лише незначна частина українських громадських організацій здійснює стратегічний судовий захист та надає адвокаційну підтримку своїм колегам в разі утиску. Звісно, певні організації просто не мають необхідного судового досвіду та ресурсів. Однак, багато з них в якості пріоритетних обрали інші напрями.

Виявляється, тією чи іншою мірою, громадські активісти та правозахисники можуть розраховувати лише на 11 громадських організацій в разі незаконного переслідування та утиску. Конкретну юридичну допомогу по суті справи можна отримати від одиниць. Чи достатньо такої підтримки, можна судити з регулярних повідомлень про напади на громадських активістів, відсутність належної реакції поліції, неефективні розслідування тощо.

Також, під час огляду нам було важливо дізнатись про історію спільних дій на захист прав людини, вирішення суспільних проблем, проведення реформ тощо. Український громадський сектор має великий досвід мережування. В різні часи існували та продовжують діяти різні коаліції, альянси, союзи, платформи тощо. Разом з тим, лише третина громадських організацій останні два проекти виконували у співпраці з партнером. Працюючи над локальними чи регіональними проблемами, знов таки, лише третина організацій залучає партнерів. Низький рівень взаємодії пов’язаний з відсутністю доступної інформації, браком довіри та, найдивніше, самовпевненістю.

Узагальнюючі проблеми та рекомендації, можна казати про важливість гравців, які приймають відповідальність на себе та задають тон власним прикладом. Відкритість та системність інформації про діяльність правозахисників, спільні вимоги до якості роботи — запорука довіри. Прозорість цілей та цінностей, справжній правозахисний альтруїзм — є запобіжник від нездорової конкуренції та марного витрачання ресурсів. Враховуючи регулярність нападів на громадських активістів та правозахисників, об’єднання спільних зусиль правозахисних організацій можна вважати своєчасною та ефективною відповіддю на цю загрозу.